

JERZY M. BRZEZIŃSKI*, PIOTR K. OLEŚ**

Piotr Francuz (1960–2020) – pro memoria

Piotr Francuz urodził się 1960 r. w Bielsku Białej, tam też zdawał maturę. Psychologię studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pracę magisterską napisał (1984) na seminarium ks. prof. Zdzisława Chlewińskiego, kierownika Katedry Psychologii Eksperymentalnej. Prof. Chlewiński należał do czołówki polskich psychologów eksperymentalnych. Chętnie zapraszał na zebrania swojej Katedry gości z zagranicy i z kraju. Piszący te słowa też dostąpili zaszczytu występowania na zebraniach naukowych Katedry. Osobiste kontakty z wybitnymi psychologami z USA i krajów europejskich przekładały się na wysoki – nieodstający od tego, co się istotnego w dziedzinie eksperymentalnej psychologii poznawczej działo w świecie – poziom naukowy prac prowadzonych w Katedrze. Do tego trzeba dodać – a przecież czasy (lata sześćdziesiąte) były w Polsce, delikatnie mówiąc, bardzo trudne; także jeśli chodzi o zdobywanie nowej literatury – ułatwiony, właśnie dzięki tym kontaktom, dostęp do ważnych pozycji z literatury przedmiotu. Dodajmy jeszcze, że prof. Chlewiński miał „rękę” do wychwytywania talentów naukowych. Ich formowaniu – w duchu klasycznego, humboldtowskiego uniwersytetu – poświęcał wiele czasu i krytycznej (co nie znaczy, że był tyranem) uwagi. Był przyjacielskim, uważnym mistrzem. Młody magister psychologii został za swoją pracę magisterską pt. *Teoria rozwiązywania problemów Herberta A. Simona. Studium krytyczne* zatrudniony w Katedrze. To była obopólnie bardzo dobra „inwestycja”. A świeżo upieczony asystent w pełni skorzystał z danej mu szansy. W tej Katedrze wychowali się tej rangi naukowej profesorowie psychologii, jak: Adam Biela, Andrzej Falkowski, Zbigniew Zalewski (zmarł w 2019 r.). Podkreślimy, i to dobitnie, że to dzięki takiemu właśnie mistrzowi, jakim był dla swoich uczniów prof. Chlewiński, psychologia zyskała wybitnych uczonych, a ich opublikowany dorobek naukowy oraz wypromowani magistrowie i doktorzy zasilili nie tylko kadry KUL-u. Niestety, prof. Chlewiński, od kilku lat, złożony ciężką chorobą, nie może uczestniczyć w życiu naukowym. Wielka, wielka szkoda.

Rozwój naukowy młodego uczonego – znaczonego kolejnymi awansami akademickimi – przebiegał dynamicznie, a przedstawiane przez niego dysertacje były bardzo pozytywnie odnotowane nie tylko przez recenzentów i środowisko psychologów akademickich. Doktorat, napisany pod kierunkiem ks. prof. Chlewińskiego pt. *Funkcja ilości-*

* Prof. dr hab. Jerzy M. Brzeziński (brzezuam@amu.edu.pl), Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM; ** Prof. dr hab. Piotr K. Oleś, Instytut Psychologii KUL

wych i jakościowych cech w kategoryzacji przedmiotów, Piotr Francuz obronił na KUL-u w 1990 r.

Habilitację też przeprowadził na KUL-u w 2003 r., na podstawie monografii pt. *Rozumienie przekazu telewizyjnego. Psychologiczne badania telewizyjnych programów informacyjnych*. Zaś tytuł profesora nauk społecznych otrzymał w 2015 r. W przedstawionym bogatym dorobku naukowym na pierwszy plan wybijała się oryginalna monografia – *Imagia, w kierunku neurokognitywnej teorii obrazu*. Chcielibyśmy tu przytoczyć opinię (zaczerpniętą z postępowania profesorskiego) napisaną przez prof. Czesława Nosala (Uniwersytet SWPS): „[...] Jest to monografia wysoce oryginalna i doniosła pod wieloma względami. Autor zaproponował w niej nową syntezę problematyki percepcji obrazów w szerokiej skali, biorąc pod uwagę obrazy statyczne w klasycznym rozumieniu terminu «obraz», lecz jednocześnie w monografii tej przedstawiona jest rozległa wiedza o percepcji obrazów w ramach nowych mediów i technologii informacyjnych. [...] «Imagia» zawiera nową, neurokognitywną teorię percepcji obrazów spostrzeganych w różnych warunkach eksperymentalnych i naturalnych. [...] Zaprezentowano w niej rezultaty bardzo pomysłowych i oryginalnych badań dotyczących percepcji znanych dzieł sztuki. W tym zakresie nowatorstwo monografii wywołuje najwyższe uznanie. [...] Rzadko zdarza się monografia o takich walorach łącząca klasykę ze współczesnością”. Jej oryginalność, usytuowanie na pograniczu psychologii poznawczej i neuronauki eksperymentalnej oraz wysoki poziom naukowy docenił prezes PAN, wyróżniając ją w 2016 r. prestiżową Nagrodą im. Władysława Witwickiego przyznawaną przez Polską Akademię Nauk. Wcześniej, czasopismo „Charaktery” przyznało jej w 2013 r. Nagrodę Teofrasta w kategorii „najlepsza naukowa książka psychologiczna”.

W 2003 r. dr hab. Piotr Francuz przejął, po swoim mistrzu, Katedrę Psychologii Eksperymentalnej na KUL-u. Powierzono mu też – na lata: 2012–2019 – dyrektorowanie Instytutem Psychologii na Wydziale Nauk Społecznych KUL-u JP II. Doceniono w ten sposób – z dużym pożytkiem dla Instytutu – jego talenty organizacyjne, odpowiedzialność i troskę o dobro psychologicznej społeczności akademickiej. Jego dyrektorowanie zapisało się jako dobry okres w życiu tej ważnej, w skali kraju, placówki naukowo-dydaktycznej.

Jako badacz – i co niezmiernie ważne – z pasją eksploratora nowych terenów badawczych w eksperymentalnie uprawianej psychologii poznawczej i kognitywistyce ujawnił specyficzne uzdolnienia organizacyjne i umiejętność pozyskiwania funduszy na aparaturę naukową. To z jego inicjatywy w listopadzie 2008 r. powstało Laboratorium Psychoneurofizjologiczne i Studio HD. *Perception & Cognition Lab* (bo taka jest jego aktualna nazwa), wyposażone w wyspecjalizowaną (na poziomie nieustępującym wiodącym podobnym placówkom europejskim). Prowadzi się w nim badania eksperymentalne w zakresie percepcji, uwagi i myślenia.

Piotr Francuz znakomicie rozumiał potrzebę i konieczność międzynarodowych kontaktów naukowych. W okresie organizowania laboratorium wdrażał program uczenia się od najlepszych odwiedzając liczne ośrodki naukowe i podejmując współpracę z najlepszymi badaczami procesów mózgowych w kraju i na świecie.

Był stypendystą uniwersytetów amerykańskich i europejskich, w tym między innymi: Catholic University of America (Washington, USA), Catholic University of Leuven w Belgii, University of Wisconsin-Madison (USA), Purdue University (West Lafayette, USA), Cornell University (Ithaca, USA), University of London (UK). W ramach współpracy i wymiany naukowej wykładał na uniwersytetach we Lwowie (Ukraina, 2003 r.), Vanderbilt University w Nashville (USA, 2009 r.), Universidad Central del Ecuador w Quito (Ekwador, 2014 r.) oraz Gordon College of Education w Haifie (Izrael, 2019 r.).

Jako kierownik, opiekun naukowy i główny wykonawca grantów Komitetu Badań Naukowych, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Narodowego Centrum Nauki, Narodowego Centrum Badań i Rozwoju konsekwentnie realizował linię badań podstawowych, a zarazem aplikacyjnych. Przez wiele lat we współpracy z Telewizją Polską prowadząc badania m.in. nad percepcją informacji. Realizował wówczas również badania między innymi we współpracy z Polskim Radiem w Lublinie (lata: 1997–1998) oraz warsztaty i szkolenia we współpracy z Telewizją Polską S.A. (od 1995 r.), jak również z Wojskowym Instytutem Medycyny Lotniczej w Warszawie. Badania te dotyczyły zachowań pilotów w warunkach zaburzeń percepcyjnych. To przykład wzorcowego łączenia badań podstawowych i aplikacyjnych, chodziło bowiem z jednej strony o poznanie procesów percepcyjnych i – szerzej – poznawczych, a z drugiej kwestie o znaczeniu aplikacyjnym nie do przecenienia.

Podobny charakter miały badania dotyczące percepcji bodźców o różnych modalnościach sensorycznych i ich interpretacji przez mózg. Eksperymenty dotyczące rozkodowywania informacji zawartych w komunikacji audialnym, audiowizualnym i wizualnym oraz ich przetwarzania na poziomie semantycznym, w tym zapamiętywania i odtwarzania, wykazywały na przykład, jak niewielka część komunikatu jest rozumiana i przechowywana w pamięci odbiorcy. Ujawniły ponadto, jakie elementy wizualne i audialne przykuwają uwagę odbiorcy, a jakie są ignorowane. To wszystko kwestie węzłowe dla funkcjonowania społeczeństwa informatycznego, w tym między innymi systemu komunikacji społecznej czy edukacji.

Jedną z pasji naukowych prof. Francuza dotyczyła wyobraźni, tego, jak tworzone są wyobrażenia na podstawie materiału percepcyjnego i pamięciowego, czyli wspomnień. Dzięki zastosowaniu specjalistycznej aparatury, między innymi elektroencefalografu, możliwe było zgłębianie tajników aktywności mózgowej podczas procesów tworzenia syntez percepcyjno-wyobrażeniowych oraz towarzyszących im procesów poznawczych i emocjonalnych.

Z kolei połączenie badań nad procesami percepcji i wyobraźni wiodło Profesora w kierunku badań nad postrzeganiem piękna. W monografii *Imagia...* Piotr Francuz pomieścił autorską propozycję budowania wiedzy na temat percepcji piękna – neurokognitywną teorię obrazu – łączącą podstawy neuroanatomii i neurofizjologii widzenia z refleksją z zakresu estetyki, historii sztuki i kulturoznawstwa, a wszystko to wsparte na solidnym fundamencie empirycznym i opatrzone dobrą podbudową teoretyczną.

Profesor spełniał się też zawodowo jako nauczyciel akademicki i współautor standardów dla kierunku jednolitych studiów magisterskich z psychologii i kognitywistyki. Był spektakularnym wykładowcą, z pasją prawdziwego badacza i żywym zainteresowaniem uczonego wykladał psychologię poznawczą, bogato ilustrując wykłady przykładami badań, pokazami zjawisk percepcyjnych, pamięciowych, uwagowych czy, szerzej, mentalnych. Prowadził zajęcia uniwersyteckie z zakresu procesów poznawczych (percepcja, pamięć, uczenie, myślenie), psychologii eksperymentalnej, poznawczej psychologii mediów, psychologii komunikacji społecznej, metod statystycznych – czy na studiach doktoranckich – na temat paradygmatów prowadzenia badań naukowych.

W dydaktyce cenił klarowność przekazu, interaktywny sposób prowadzenia zajęć sprzyjający zapamiętywaniu, a nade wszystko inspirującą wymianę myśli, dyskusję naukową. Podczas wykładów, podobnie jak jego mistrz prof. Chlewiński, zwykł chodzić, zadawać pytania, stawiać problemy i wskazywać ścieżki poszukiwania rozwiązań. Wiedział, że przyswajaniu wiedzy najlepiej służy nie tyle gotowa synteza, co interaktywny klimat spotkania wokół problemów, wiedział, że procesy pamięciowe aktywizują emocje, w tym ciekawość, zadziwienie lub niedowierzanie, dlatego chętnie prezentował kontrintuicyjne rezultaty lub używał niedopowiedzeń (*sprawdźcie to, poszukajcie...*). Sam będąc żywo zainteresowany badaniami naukowymi, potrafił zarażać tym innych. Na wykładach, referatach i dyskusjach pokazywał sens badań naukowych jako fascynującą przygodę, jakby grę z rzeczywistością, w której oczywistość należy zwątpić, by odkryć najlepsze pytania badawcze. Inspirował, niepokoił, dyskutował. Tak prowadził swój zespół podczas słynnych czwartkowych spotkań Katedry ku innowacyjnym pomysłom, początkowo zdawałoby się nierealistycznym perspektywom badań, by w drugim etapie dyskutować z zespołem „jak to zrobić”?

Uznanie studentów – co nie jest znowu tak częste – znalazło, między innymi, wyraz w postaci tytułu „Wykładowca Roku 2011”, nadanego przez Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej.

Profesor Francuz był członkiem Towarzystwa Naukowego KUL-u (od 2004 r.), Lubelskiego Towarzystwa Naukowego (od 2006 r.), L’Agenzia della Santa Sede per la Valutazione e la Promozione della Qualità delle Università e Facoltà Ecclesiastiche (AVEPRO, od 2017 r.) oraz Rady Naukowej Wojskowego Instytutu Medycyny Lotniczej (od roku 2012), był członkiem Zarządu Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej.

Będąc członkiem Komitetu Psychologii Polskiej Akademii Nauk, od razu dał się poznać jako aktywny uczestnik tego gremium, uczony posiadający klarowną wizję zarówno nauki i preferowanego stylu jej uprawiania, czy nowoczesnego modelu dydaktyki uniwersyteckiej, jak również ram organizacyjnych i finansowych umożliwiających sprawne i skuteczne funkcjonowanie jednostek naukowych. Był człowiekiem jasnego umysłu i wyrazistych przekonań, angażował się w dyskusje, przestrzegając swoistej ekonomii wypowiedzi: wypowiadał się rzeczowo, krótko, z wyraźnym przesłaniem i osobistym zaangażowaniem. Jednocześnie umiał słuchać argumentów innych i trafnie polemizować. Był członkiem komitetów redakcyjnych kilku czasopism: Roczników Psychologicznych (od 2006 r.), Central European Journal of Communication (od 2008 r.) i Polskiego Przeglądu Medycyny i Psychologii Lotniczej (od 2012 r.) oraz Kapituły Nagrody im. Josepha B. Sidowskiego (od 2015 r.).

Lista publikacji prof. Francuza obejmuje ponad 180 pozycji z zakresu psychologii poznawczej i neuronauki, metodologii psychologii i komunikowania za pośrednictwem mediów wizualnych i audiowizualnych: blisko 150 artykułów i rozdziałów, 5 monografii (dwie współautorskie), ponadto był redaktorem lub współredaktorem 7 monografii poświęconych komunikacji audiowizualnej i percepcji, wyobraźni i zagadnieniom neuro nauki.

Spośród licznych publikacji chcieliśmy zwrócić szczególną uwagę na nowatorski, autorski podręcznik metodologii i zastosowań metod statystycznych (adresowany nie tylko do środowiska psychologicznego, ale także, szerzej, humanistycznego, które na co dzień nie obcuje z danymi liczbowymi). Mamy na myśli sporych rozmiarów podręcznik monograficzny napisany wspólnie z drem Robertem Mackiewiczem z Uniwersytetu SWPS. *Liczby nie wiedzą skąd pochodzą. Przewodnik po metodologii i statystyce nie tylko dla psychologów* (2005¹, 2007², Lublin, Wyd. KUL, ss. 654). To, co szczególnie, zdecydowało o jej wartości dydaktycznej (ta zaś, na co też trzeba zwrócić uwagę, ściśle się tu splata z jej wartością naukową), to bardzo umiejętne łączenie przedstawiania procedur metodologicznych i statystycznych z kontekstem ich użycia. Przy czym ów kontekst jest bardzo ciekawie podany. Autorzy zadbali o to, aby Czytelnik się nie nudził w trakcie lektury ich bardzo obszernego opracowania. Pod tym względem praca Francuza i Mackiewicza nie ma sobie równej w polskim piśmiennictwie. Autorom udało się napisać pracę, którą może przeczytać nie tylko student (doktorant, pracownik) psychologii czy socjologii, ale także przedstawiciel tradycyjnych dyscyplin humanistycznych.

Profesor ma w swym dorobku blisko 170 wystąpień na konferencjach naukowych, głównie referatów, w tym 63 na forum międzynarodowym i 105 na konferencjach, zjazdach i sympozjach krajowych. W latach 1991–2019 uzyskiwał granty badawcze finansowane przez Komitet Badań Naukowych i Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyż-

szego (7), jak również Telewizję Polską (6), czy granty wydawnicze (5), a ostatnio również grant badawczy w ramach I Konkursu Wspólnego Przedsięwzięcia NCN i NCBiR (konkurs: *Tango*). Współpraca z doktorantami i opieka naukowa nad pracami doktorskimi zaowocowała 7 grantami promotorskimi i 4 grantami dla osób rozpoczynających karierę naukową. Warto podkreślić, że niemal wszyscy doktoranci Profesora byli beneficjentami grantów promotorskich lub dla osób rozpoczynających karierę naukową. Jako założyciel i twórca Perception & Cognition Lab pozyskał szereg grantów na inwestycje aparaturowe oraz utrzymanie lub wspieranie infrastruktury badawczej (w sumie 6).

Pod kierunkiem prof. Francuza powstało 12 rozpraw doktorskich, a kolejne prace są w toku. Profesor występował też jako recenzent wniosków o tytuł profesora i o stopień doktora habilitowanego i doktora. By promotorem 120 prac magisterskich z zakresu psychologii.

Jako wysokiej klasy specjalista współpracował z NCN i MNiSzW (w roli przewodniczącego zespołu ekspertów). Zrecenzował w sumie kilkaset wniosków o finansowanie projektów badawczych z zakresu psychologii i pedagogiki oraz nauk o sztuce; oceniał raporty końcowe również kilkuset grantów.

Choć w środowisku postrzegany był głównie jako badacz skupiony na realizacji autorskich pomysłów naukowych, wykazywał również niemałą aktywność społeczną, angażując się, między innymi, w rozmaite działania w lokalnym, lubelskim środowisku społecznym. Współorganizował Lubelski Festiwal Nauki (2005–2007), pracował bardzo aktywnie w Radzie Programowej projektu „Lublin Miasto Wiedzy” we współpracy z Prezydium Miasta Lublina (2006–2007), był przewodniczącym Rady Konsorcjum Środowiska Akademickiego Lubelszczyzny na rzecz Społeczeństwa Informacyjnego (2006–), współpracował z Kancelarią Prezydenta Miasta Lublina w zakresie kreowania strategii marketingowej dla miasta (1999–2000).

Jego aktywność wychodziła poza ramy akademickie czy administracyjne: od roku 2001 sprawował bowiem funkcję prezesa Stowarzyszenia Rodzin Dzieci z Uszkodzeniem Mózgu w Lublinie, a w niedziele i święta odwiedzał w Krężnicy Jarej pod Lublinem dwie starsze kobiety, niosąc im wsparcie psychiczne i duchowe jako szafarz Eucharystii.

Profesor Piotr Francuz w ostatnim czasie pracował nad uogólnieniem kilkuletnich badań nad percepcją piękna. Wiedział, że nie wystarczy do tego choćby najbardziej wysublimowana wiedza wywiedziona z eksperymentalnych badań empirycznych; wiedział, że dla takiej syntezy nie wystarczy wiedza o procesach mózgowych, zgromadzona na niwie neuronauki, psychologii i kognitywistyki ani nawet szeroko rozumianych nauk społecznych. Sięgał do prac zakresu humanistyki, a zwłaszcza estetyki, był na tropie nowatorskiej koncepcji percepcji sztuki...

Za swoją działalność uzyskał odznaczenia państwowe, resortowe i liczne nagrody oraz wyróżnienia uczelniane i towarzystw naukowych. Ograniczamy się do wymienienia tylko kilku z nich: *Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski* za wybitne zasługi w pracy naukowej i dydaktycznej, za działalność organizacyjną i społeczną (2008 r.), *Złoty Medal za Długoletnią Służbę* (2019 r.), *Medal Komisji Edukacji Narodowej* za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania (2014 r.), *Copernicus Prize 2012* – Nagroda Polskiego Towarzystwa Neuropsychologicznego za wyróżniające osiągnięcia w rozwoju neuronauki w Polsce (2012 r.). Był też wyróżniony (1997 r.) *Szufłą Metodologiczną*, przyznaną przez Kapitułę Wielkiej Szufli Metodologicznej za istotny wkład w podniesienie świadomości metodologicznej psychologów i studentów psychologii.

Odszedł w pełni sił twórczych 14 listopada 2020, pozostawiając niedokończone projekty badawcze. Wierzymy jednak, że członkowie jego labu dokończą te prace i rozpoczną nowe. Tak to już jest, pokolenia przemijają, a prawdziwa nauka dalej trwa. Prace badawcze prowadzone przez zespół kierowany przez prof. Piotra Francuza były/są najwyższej naukowej próby. Pozostanie w pamięci naszego środowiska psychologicznego.

Piotr Francuz (1960–2020) – pro memoria

Professor Piotr Francuz conducted innovative experimental research in cognitive psychology and neuroscience. He was the author of numerous publications on perception and information processing, audiovisual communication, imagination and perception of beauty, and psychology methodology. The paper presents the Professor's scientific profile and his research, teaching, and organizational achievements. Professor passed away on November 14, 2020.

Key words: Piotr Francuz, psychology, neuroscience, perception, cognition

